

Makale Bilgisi

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi

20.12.2024

Kabul Tarihi

09.05.2025

Anahtar Kelimeler

Affedicilik,

Manevi Başa Çıkma,

Aile Yaşam Doyumu

Affedicilik ve Manevi Başa Çıkmanın Aile Yaşam Doyumuna Etkisinin İncelenmesi

*Hacer AISANCAK PAMAK **Durmuş ÜMMET

ÖZ

Bu çalışma, affedicilik ve manevi başa çıkma değişkenlerinin aile yaşam doyumu üzerindeki etkilerini incelemeyi ve bu değişkenlerin alt boyutları arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini, Türkiye’de yaşayan 354 evli birey (%70,9’u kadın, %29,1’i erkek) oluşturmaktadır ve katılımcıların yaş aralığı genellikle 35-44 yaş arasında yoğunlaşmaktadır. Veriler, Kişisel Bilgi Formu, Aile Yaşam Doyumu Ölçeği, Manevi Başa Çıkma Ölçeği ve Evlilikte Bağışlama Ölçeği kullanılarak Google Form üzerinden toplanmış ve SPSS 25.0 yazılımı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kadınların "uzaklaşma" ve "misilleme" alt boyutlarında erkeklerden daha yüksek puan aldığı, buna karşın erkeklerin "yardımseverlik" alt boyutunda kadınlardan daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, "uzaklaşma" puanlarının yaş, evlilik süresi, çocuk sayısı ve eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Aile yaşam doyumu, "yardımseverlik" ile pozitif, "uzaklaşma" ve "misilleme" ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Manevi başa çıkmanın, "yardımseverlik" ve "uzaklaşma" alt boyutları aracılığıyla aile yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordadığı saptanmıştır. Bu bulgular, affedicilik ve manevi başa çıkma stratejilerinin aile içi ilişkilerin kalitesini artırarak aile yaşam doyumuna katkı sağladığını göstermektedir. Araştırma, bu stratejilerin aile içi uyumu ve mutluluğu desteklemede önemli birer araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Atıf: Alsancak Pamak, H. ve Ümmet, D. (2025). Affedicilik ve Manevi Başa Çıkmanın Aile Yaşam Doyumuna Etkisinin İncelenmesi. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 8(1), 1-19. DOI: 10.55150/apjec.1604113

Article Information

Article Type

Research Article

Received

20.12.2024

Accepted

09.05.2025

Key Words

Forgiveness,

Spiritual Coping,

Family Life Satisfaction

Examining the Effect of Forgiveness and Spiritual Coping on Family Life Satisfaction

*Hacer AISANCAK PAMAK **Durmuş ÜMMET

ABSTRACT

This study aims to examine the effects of forgiveness and spiritual coping variables on family life satisfaction and to explore the relationships among their sub-dimensions. A correlational survey model, one of the quantitative research methods, was employed. The study sample consists of 354 married individuals living in Turkey (70.9% female, 29.1% male), predominantly aged between 35-44. Data were collected through a Personal Information Form, Family Life Satisfaction Scale, Spiritual Coping Scale, and Marital Forgiveness Scale, administered via Google Forms, and analyzed using SPSS 25.0. The findings revealed that women scored significantly higher than men in the "distancing" and "retaliation" sub-dimensions, whereas men scored higher in the "benevolence" sub-dimension. Additionally, "distancing" scores varied significantly based on demographic variables such as age, marital duration, number of children, and educational level. Family life satisfaction was positively correlated with "benevolence" and negatively correlated with "distancing" and "retaliation." Spiritual coping significantly predicted family life satisfaction through the "benevolence" and "distancing" sub-dimensions. These findings indicate that forgiveness and spiritual coping strategies contribute to enhancing the quality of family relationships and improving family life satisfaction. The study highlights the importance of these strategies as tools to promote harmony and happiness within the family.

1. GİRİŞ

Aile, bireylerin en temel sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşıladıkları; sevgi, güven ve destek buldukları bir ortamdır. Aileyi toplumsal kurumlar arasında en eski yapı olarak, milletin düzen ve birliğini sağlayan temel bir evlilik sistemi şeklinde tanımlamaktadır (Gökalp, 1978; akt. Kır, 2011). Türkçe Sözlüğü'ne göre aile; evlilik bağı ya da kan bağı temelinde karı-koca, çocuklar ve kardeşler arasında kurulan ilişkiler ağıyla oluşan, toplum yapısı içinde yer alan en küçük toplumsal birim olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, (2022)). En küçük birim olan aile, bireyin gelişimi ve psiko-sosyal yaşamı açısından temel bir kurumdur. Tarihin en eski dönemlerinden bu yana varlığını sürdüren aile kurumu, insan topluluklarının vazgeçilmez unsurlarından biri olmuş, bu yönüyle geçmişten günümüze pek çok düşünürün ve araştırmacının ilgisini çekerek farklı yönleriyle ele alınmıştır (Canatan, 2011). Aile içi ilişkiler, zaman zaman yaşanan anlaşmazlıklar, stres faktörleri ve iletişim problemleri nedeniyle işlevselliğini yitirebilmekte ya da ilişkisel doyumu zayıflatabilmektedir. Bu tür sorunlar yalnızca geçmişte değil, günümüzde de aile dinamiklerini etkileyen önemli etkenler arasında yer almaktadır. Nitekim önceki yıllarda yapılan araştırmalar daha çok aile içi çatışmalar ve problemler üzerine yoğunlaşmış, ancak son dönem çalışmaları, yalnızca sorunları değil, aynı zamanda ailenin güçlü yönlerini ve ilişkileri olumlu etkileyen dinamikleri de incelemeye başlamıştır (DeFrain ve Stinnett, 2002). Bu araştırmalardan bazıları sağlıklı ailelerin temel özelliklerini belirlemeye çalışırken (Krysan, Moore ve Zill, 1990), bazıları aile işleyişini geliştiren faktörleri (Walsh, 2002), bazıları ise aile doyumunu etkileyen yapıları incelemiştir (Olson, 2000). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK, 2021) gerçekleştirdiği Aile Yapısı Araştırması da, aile üyeleri arasında birlikte zaman geçirme, ortak karar alma süreçleri ve aile içi ilişkilerin niteliği gibi konularda önemli veriler sunmaktadır. Farklı özelliklere sahip aileler incelenmiş olsa da araştırmaların ortak bulgusu, aile içi etkileşimlerin niteliğinin bireylerin aile yaşam doyumunu belirlemede temel bir unsur olduğudur (DeFrain, 1999).

Aile yaşam doyumu, bireylerin aile içindeki mutluluk ve tatmin düzeyini belirleyen temel faktörlerden biridir. Bu doyum, yalnızca maddi koşullarla değil, aynı zamanda bireylerin duygusal ve manevi yaşamlarıyla da yakından ilişkilidir. Aile içinde karşılaşılan sorunlar, anlaşmazlıklar ve stres kaynakları zamanla ilişkileri zedeleyebilir ve aile içindeki uyumu olumsuz etkileyebilir. Bu bağlamda, aile yaşamı doyumu, ailelerin bir arada olduklarında hissettikleri doyumu ifade eder. Ailelerin birlikteyken yaşadıkları ve hissettikleri duygusal durumlar, aile yaşam doyumunu etkiler (Çalışkan, Toker ve Özbay, 2017).

Aile ortamının tatmin edici ve sağlıklı ilişkilerin merkezi olabilmesi için maneviyata verilen önem giderek artmaktadır. Maneviyat, aile içi bağlarda, eşlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde ve ebeveyn-çocuk arasındaki iletişimde önemli bir rol oynamaktadır (Çetintaş ve Ekşi, 2020). Maneviyat kavramı, bireyin kendini tanıma, anlama, başkalarıyla karşılaştırma, empati kurma, kendine saygı ve sevgi duygularını sürdürme gibi süreçlerle birlikte, insanların hastalıkların önlenmesine, öz saygının ve sevginin korunmasına yardımcı olmasının yanı sıra, güç, huzur, umut ve sakinlik duygusu da verir. Ayrıca acıyı hafifletir ve olumsuz olaylarla baş etmede önemli rol oynar (Gümüş, Baran ve Zengin, 2014). Maneviyat, aile içi çatışmaları hafifletebilir, empatiyi artırabilir ve aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılıklarını güçlendirebilir. Manevi kaynaklardan güç alan manevi başa çıkma stratejileri, aile üyelerinin bu zorlukları aşamalarına ve aile içindeki uyumu korumalarına yardımcı olabilir. Jung'a göre, insanların sorunlarının maneviyatla ilgilidir ve manevi uyanış olmadan kurtuluş ve iyileşme imkânsızdır. Manevi değerler, bireyin yaşamının anlamını belirleyen önemli referans noktalarıdır. Maneviyat, sağlıklı sosyal yapıların inşasında, kişiler arası ilişkilerin geliştirilmesinde ve insanları olgunluğa yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Mutluer, 2006). Maneviyat gibi affetmenin de aile içi bağları güçlendirdiği ilişkileri geliştirdiği söylenebilir.

Aile üyelerinin yaşanan olumsuz olaylar karşısında kin tutmak yerine, hoşgörü ve affetme yolunu seçmeleri, sadece bireylerin duygusal yüklerini hafifletmekle kalmaz, aynı zamanda aile üyeleri arasında daha derin ve anlamlı bağların kurulmasına katkıda bulunur. Literatürde affetme kavramı sıkça bağışlama terimiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Affedicilik, bireylerin kendilerine yapılan haksızlıkları affetme ve kin tutmama eğilimini temsil eder. Affedicilik, teoloji ve felsefe açısından iki yönüyle değerlendirilmektedir. Birincisi, insanın işlediği fiillerden dolayı kendisini affetmesi; ikincisi ise, kendisini incitmiş başka bir kişiyi affedebilmesidir. Birincisi genellikle dini ilgi alanıyla ilgili olup, bir insanın hangi şartlarda ve nasıl affedilebileceğini araştırır. İkincisi ise, felsefede ahlaki bağlamda ele alınır ve affetme, kişinin ahlaklı veya erdemli olduğunun bir işareti olarak kabul edilir. Affedebilmenin, incinen kişi tarafından seçenek olarak tercih edilmesi bu davranışın erdem olarak kabul edilmesini sağlar (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Aile içi çatışmalar, kırgınlıklar ve stres, aile bireylerinin birbirleriyle sağlıklı ilişkiler sürdürebilmesini zorlaştırabilir. Aynı zamanda bireylerin yaşam kalitesi ve psikolojik sağlığı açısından aile yaşam doyumunu olumsuz etkileyebilir. Affedicilik ve manevi başa çıkma stratejileri, bu olumsuzlukların üstesinden gelmede önemli rol oynar. Affedicilik, aile üyeleri arasında yaşanan anlaşmazlıkların, kırgınlıkların ve

çatışmaların geride bırakılmasını sağlayarak aile bağlarını güçlendirebilir. Manevi başa çıkma ise, bireylerin dini inançlar ve manevi pratikler aracılığıyla stres ve zorluklarla baş etmelerine yardımcı olabilir.

Aile üyeleri arasındaki affedicilik, manevi başa çıkma yöntemleriyle birleştğinde hem bireysel hem de ailevi mutluluğun sağlanmasında kilit bir rol oynayabilir. Manevi başa çıkma stratejileri, ailelerin zorluklar karşısında birbirlerine destek olmalarını, dayanıklılıklarını artırmalarını ve aile yaşam doyumunu yükseltmelerini sağlayabilir. Bu iki kavram, aile içindeki iletişimi güçlendirerek, ilişkilerin daha sağlıklı bir zeminde gelişmesine ve dolayısıyla aile yaşam doyumunun artmasına katkıda bulunabilir. Sonuç olarak, affedicilik ve manevi başa çıkma, aile yaşam doyumunun artmasına katkıda bulunan önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, affedicilik ve manevi başa çıkmanın aile yaşam doyumuna üzerindeki etkisi ele alınarak, bu stratejilerin aile içinde nasıl bir iyileştirici rol oynadığı incelenecektir.

Bu araştırma, affedicilik ve manevi başa çıkma düzeylerinin aile içi ilişkiler üzerindeki etkisini, bu etkilerin bireylerin genel yaşam doyumuyla olan bağlantısını affedicilik ve manevi başa çıkmanın aile yaşam doyumuna olan katkılarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, aile yaşam doyumunun önemli belirleyicilerini keşfetmek ve literatüre yeni katkılar sunmak açısından değer taşımaktadır. Araştırmada, bu faktörlerin bireylerin aile içindeki ilişkilerine ve yaşam doyumlarına olan etkilerini anlamak üzere aşağıdaki sorulara yanıt aramaktadır:

1. Aile yaşam doyumuna ile affedicilik ve manevi başa çıkma düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?
2. Affedicilik ve manevi başa çıkma düzeyleri birlikte, aile yaşam doyumunu yordamakta mıdır?

2. YÖNTEM

Çalışmanın amacına uygun olarak, bu çalışmada nicel yöntemlerden “ilişkisel tarama modeli” tercih edilmiştir. Nicel yöntemler, teorileri ve açıklamaları test etmek için en uygun yaklaşımlardan biri olarak değerlendirilmekte olup, insanların tepkilerini sınırlı sayıda soruyla ölçmekte ve istatistiksel veri toplanmasına olanak tanımaktadır (Doğan ve Koç, 2017). İlişkisel tarama modeli ise iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiye odaklanarak, bu değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini ve karşılıklı etki durumunu açıklayan bir araştırma modelidir (Büyüköztürk vd., 2016; Creswell, 2017).

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmmanın evrenini, Ankara ve İstanbul illerinde yaşayan, 18-64 yaş aralığındaki evli bireyler oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise çevrim içi ortamda uygun örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılan gönüllü evli bireylerden seçilmiştir. Bu yöntemde araştırmacı, erişimi daha kolay olan katılımcıları tercih etmekte olup, bu durum zaman ve maliyet açısından tasarruf sağlarken araştırma sürecinin hızlanmasına da katkıda bulunmaktadır (Kılıç, 2013). Çalışmaya çevrim içi ortamda 201 kadın 103 erkek olmak üzere toplam 354 evli birey katılmıştır. En fazla temsil edilen grup 35-44 yaş aralığındadır (%44,6). Eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde, lisans mezunlarının oranı en yüksek olup %55,6 olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde, eşlerin eğitim durumu incelendiğinde de lisans mezunlarının %46,3 oranıyla öne çıktığı görülmektedir. Evlilik biçimleri arasında en yaygın olanı, katılımcıların kendi tanışarak evlenmesidir (%50). Evlilik süreleri incelendiğinde, çoğunluğun 11 yıl ve üzeri bir birliktelik yaşadığı (%69,5) gözlemlenmiştir. Çocuk sayısı bakımından ise iki çocuk sahibi olan bireylerin oranı (%38,1) en yüksektir. Ayrıca, katılımcıların %63,3'ü çalışmakta, eşlerin ise %79,7'sinin çalıştığı görülmektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu", "Aile Yaşam Doyumu Ölçeği", "Evlilikte Bağışlama Ölçeği" ve "Aile Manevi Başa Çıkma Ölçeği" kullanılmıştır. Aşağıda bu araçlara dair detaylı bilgiler sunulmaktadır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarından biri Kişisel Bilgi Formu 'dur. Araştırmacı tarafından oluşturulan bu formda grubu tanıyabilmek için cinsiyet, yaş, evlilik süresi, çocuk sayısı, eğitim durumu, eş eğitim durumu, çalışma durumu, eş çalışma durumu ve evlilik biçimi sorularına yer verilmiştir.

2.2.2. Ailede Manevi Başa Çıkma Ölçeği

Doğanay (2019) tarafından geliştirilen Ailede Manevi Başa Çıkma Ölçeği (AMBÖ), ailede manevi değerleri yordayan bir ölçektir. Ölçek, toplam 11 maddeden oluşmakta olup, 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum) arasında derecelendirilen Likert tipi bir ölçüm sistemi kullanılmaktadır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik bulguları oldukça olumlu sonuçlar vermektedir. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) örneklem uygunluk katsayısının 0,90 olması, faktör analizi için uygun bir örneklem büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının 0,90 olması, ölçeğin yüksek bir iç tutarlılığa sahip olduğunu ve maddelerin birbirleriyle tutarlı bir ölçüm sağladığını desteklemektedir.

Araştırmada, Ailede Manevi Başa Çıkma Ölçeği toplam puanının bireyler için en düşük 1, en yüksek 5 ve ortalamasının 3,92 olduğu gözlemlenmiştir. Alt boyutlarına ilişkin çarpıklık değeri -1,39, basıklık değeri ise 1,85 olarak belirlenmiştir. Normallik testi sonuçlarına göre, bireylerin Ailede Manevi Başa Çıkma Ölçeği toplam puanları da benzer şekilde gözlemlenmiştir. Ölçeğin bu araştırma için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı ,86'dır.

2.2.3. Ailede Manevi Başa Çıkma Ölçeği

Aile Yaşam Doyumu Ölçeği, bireylerin aileleriyle geçirdikleri zamandan aldıkları doyumu belirlemek amacıyla Çalışkan, Toker ve Özbay (2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, 23 maddeden oluşan Likert tipi bir yapıya sahiptir ve her madde, aile yaşamına ilişkin karşıt sıfat çiftlerinden oluşmaktadır.

Katılımcılar her maddeyi kendi algılarına göre 1 ile 7 arasında puanlamaktadır. Puanlama sistemi şu şekilde sıralanır: 1 "tamamen katılmıyorum", 2 "oldukça katılmıyorum", 3 "biraz katılmıyorum", 4 "kısmen katılıyorum", 5 "biraz katılıyorum", 6 "oldukça katılıyorum" ve 7 "tamamen katılıyorum". Ölçekten alınabilecek toplam puan 23 ile 161 arasında değişmektedir. Yüksek puanlar, bireyin ailesiyle birlikteyken daha yüksek düzeyde yaşam doyumu yaşadığını göstermektedir.

Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında, Derogatis (1992) tarafından geliştirilen ve Türkçeye Şahin, Durak Batıgün ve Uğurtaş (2002) tarafından uyarlanan Kısa Semptom Envanteri (KSE) ile karşılaştırma yapılmıştır. AYDÖ ile KSE'nin alt boyutları arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçütün geçerlik açısından yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir.

Güvenirlik analizlerinde, Cronbach alfa katsayısı .94 olarak raporlanmıştır. Bu değer, ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca madde toplam korelasyonlarının da yeterli düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda, çarpıklık değeri -1,27, basıklık değeri 1,35 olarak bulunmuş, normallik testine göre katılımcıların aldıkları puanlar 39 ile 160 arasında değişmiş, ortalama puan 125,19 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmaya özgü Cronbach alfa değeri ise .92 olarak bulunmuştur.

2.2.4. Ailede Manevi Başa Çıkma Ölçeği

Evlilikte Bağışlama Ölçeği, Fincham, Beach ve Davila tarafından (2004) geliştirilmiş olup, çiftlerin evliliklerinde karşılaştıkları olaylar sonrasında sergiledikleri davranışları belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Türkçe uyarlaması, Durmuş ve Manap (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ölçeğin en önemli özelliği, evlilikte bağışlamayı

belirli bir olay bağlamında ölçmesidir.

Ölçek, belirli bir olaya ilişkin olarak yanıtlanması beklenen maddeleri içermektedir. Formda, üç alt boyuta yönelik toplamda 9 madde yer almaktadır. Ayrıca, orijinal formdaki gibi Türkçe versiyonda da ilk olarak "Yaşanan olaya ilişkin ne kadar incindiniz veya üzüldünüz?" sorusunun cevabı 1-9 arası bir derecelendirme ile katılımcılardan istenmektedir (1= çok az incindim; 9= hiç olmadığı kadar incindim). Ardından "hiç katılmıyorum" ile "tamamen katılıyorum" arasında 5'li Likert tipi seçenekler ile 9 maddelik soru cevaplanmaktadır. Ölçeğin üç alt boyutu (Uzaklaşma, Yardımseverlik ve Misilleme) her biri ayrı ayrı hesaplanmakta ve değerlendirilmektedir. Uzaklaşma ve Misilleme alt boyutlarından elde edilen puanlar arttıkça, eşten uzaklaşma ve misilleme eğilimi artmakta; buna karşın bağışlama düzeyi azalmaktadır. Yardımseverlik alt boyutundan alınan puan ise yükseldikçe bağışlama düzeyinin arttığını göstermektedir. Her alt boyuttan elde edilebilecek en az puan 3, en fazla alınabilecek puan ise 15'tir. Uzaklaşma alt boyutundan kişilerin aldığı en düşük değer 1, en yüksek değer 5 ve ortalaması 3,11 olarak gözlemlenmiştir. Yardımseverlik alt boyutunda ise kişilerin aldığı en düşük değer 1, en yüksek değer 5 ve ortalaması 3,26 olarak belirlenmiştir. Misilleme alt boyutundan kişilerin aldığı en düşük değer 1, en yüksek değer 4,67 ve ortalaması 1,77 olarak tespit edilmiştir. Bu araştırma için ölçeğin Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve ,83 değeri elde edilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, çevrim içi yöntemlerle 2 Mayıs 2024 ile 1 Ekim 2024 tarihleri arasında dijital ortamda toplanmıştır. Çevrim içi yöntemlerle veri sağlayabilmek adına bilgilendirilmiş onam formu, demografik bilgi formu ve ölçekler çevrim içi formlara dönüştürülmüştür. Katılımcıların formlara ulaşabileceği çeşitli internet sayfaları olan WhatsApp grupları, Instagram ve Facebook gibi sayfalarda paylaşılmıştır. Çevrim içi ortamlarda doldurulan bu formlara link üzerinden erişim sağlayan katılımcıların karşısına öncelikli olarak Bilgilendirilmiş Onam Formu çıkmaktadır. Formda araştırma verilerinin katılımcıların gönüllülük esasına dayandığı bilgisi verilmiştir. Katılımcılar sırası ile Demografik Bilgi Formu (9 madde), Aile Yaşam Doyumu Ölçeği (23 madde) ve Evlilikte Bağışlama Ölçeğinde ilk olarak 1'den 9'a uzanan bir derecelendirme cevabı katılımcılardan istenmektedir. Daha sonra (9 madde) sorulara erişim sağlamışlardır. Tüm araştırma sorularının eksiksiz yanıtlanmasını sağlayacak şekilde tasarlanmış olup, katılımcılar her soruya cevap vermiştir. Bu süreçte, araştırmada kullanılan ölçeklerin kullanım izinleri alınmıştır.

Ayrıca, ilgili üniversitenin rektörlüğü tarafından 30 Aralık 2024 tarihli ve etik kurul karar numarası ile çalışma için gerekli etik onay sağlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizi IBM SPSS Statistics 25 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin çözümlenmesi bu program aracılığıyla yapılmış ve elde edilen bulgular ayrıntılı olarak çalışmaya aktarılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Aile yaşam doyumu ile diğer değişkenler arasındaki bağlantılar analiz edilmiştir. Son olarak, regresyon analizi ile aile yaşam doyumunun manevi başa çıkma ve evlilikte affetme değişkenleri tarafından nasıl yordandığı test edilmiştir.

3. BULGULAR

Bulgular bölümünde, araştırmada elde edilen veriler mantıksal ve analitik bir bütünlük içinde sunulmuş; şekil ve tablolarla desteklenerek açıklanmıştır.

3.1. Aile Yaşam Doyumu, Ailede Manevi Başa Çıkma ve Evlilikte Bağışlama Ölçeği Alt Boyutlarının Korelasyon Sonuçları

Tablo 1. Korelasyon Sonuçları

		Aile Yaşam Doyumu	Manevi Başa Çıkma	Uzaklaşma	Yardımseverlik	Misilleme
Aile Yaşam Doyumu	<i>R</i>	1				
	<i>P</i>					
	<i>N</i>	354				
Manevi Başa Çıkma	<i>R</i>	,212**	1			
	<i>p</i>	,000				
	<i>n</i>	354	354			
Uzaklaşma	<i>r</i>	-,371**	,048	1		
	<i>p</i>	,000	,366			
	<i>n</i>	354	354	354		
Yardımseverlik	<i>r</i>	,370**	,326**	-,193**	1	
	<i>p</i>	,000	,000	,000		
	<i>n</i>	354	354	354	354	
Misilleme	<i>r</i>	-,169**	,057	,338**	-,085	1
	<i>p</i>	,001	,282	,000	,111	
	<i>n</i>	354	354	354	354	354

Araştırmada katılımcıların aile yaşam doyumu ile manevi başa çıkma durumları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki, düşük düzeyde bulunmuştur ($r = ,212$, $p < .01$).

Ayrıca, aile yaşam doyumu ile evlilikte bağışlamanın alt boyutları olan uzaklaşma

orta düzeyde ($r = -.371, p < .01$) ve misilleme ($r = -.169, p < .01$) ile negatif yönde düşük düzeyde, yardımseverlik alt boyutu ile pozitif yönde ($r = .370, p < .01$) orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu gözlenmiştir.

Manevi başa çıkma toplam puanı ile evlilikte bağışlamanın alt boyutlarından sadece “yardımseverlik” ile orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişkisi vardır ($r = .326, p < .01$).

3.2. Ailede Manevi Başa Çıkma ve Affediciliğin, Aile Yaşam Doyumunu Yordamasına İlişkin Elde Edilen Değerler

2024 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programının öğrenme çıktıları ve içeriklerine ilişkin öğretmen görüşleri Tablo 3 'te sunulmuştur.

Tablo 2. Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Programın İçeriğine İlişkin Görüşleri

Model	B	Std. Hata	Beta	T	Sig.
1 (Sabit)	113,780	6,475		17,573	,000
Manevi Başa Çıkma	4,102	1,394	,146	2,943	,003
Uzaklaşma	-6,324	1,022	-,311	-6,188	,000
Yardımseverlik	5,428	1,058	,258	5,129	,000
Misilleme	-1,496	1,470	-,050	-1,018	,309

a. Bağımlı Değişken: Aile Yaşam Doyumu

R: ,500 R² = ,250 p=0,000 F: 29,089 p:0,000

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda kurulan model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F:29,289 p:0,000). Analiz sonuçlarını incelediğimizde kurulan modelde manevi başa çıkma ve evlilikte affediciliğin alt boyutlarından “uzaklaşma” ve “yardımseverlik” boyutunun aile yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordadığı saptanmıştır.

Manevi Başa Çıkma (B= 4,102, p = 0,003), pozitif yönlü ve anlamlı etki göstermektedir ($\beta = 0,146$).

Manevi başa çıkma düzeyi arttıkça aile yaşam doyumu da artmaktadır. Uzaklaşma (B= -6,324, p = 0,000), negatif yönlü ve anlamlı etki göstermektedir ($\beta = -0,311$).

Eşten uzaklaşma arttıkça aile yaşam doyumu azalmaktadır. Yardımseverlik (B= 5,428, p = 0,000), pozitif yönlü ve anlamlı etki göstermektedir ($\beta = 0,258$). Eşine karşı yardımseverlik arttıkça aile yaşam doyumu da yükselmektedir. Misilleme (B= -1,496, p = 0,309), negatif yönlü ancak anlamlı değil ($p > 0,05$).

Kullandığımız değişkenler bir arada toplam varyansın yaklaşık %25'ini açıklamaktadır (R=0,500 R² = .250; F= 29,089; p ≤ .00).

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada ilgili bulgular incelendiğinde, katılımcıların aile yaşam doyumu düzeyi ile manevi başa çıkma durumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca, aile yaşam doyumu ile evlilikte bağışlamanın alt boyutları olan uzaklaşma ve misilleme ile negatif yönde, yardımseverlik alt boyutu ile ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Yapılan regresyon analizi bulgularına göre, kurulan modelde manevi başa çıkma ile evlilikte affediciliğin alt boyutlarından "uzaklaşma" ve "yardımseverlik" boyutlarının aile yaşam doyumunu anlamlı bir şekilde yordadığı belirlenmiştir. Kullanılan değişkenlerin toplam varyansın yaklaşık %25'ini açıkladığı görülmüştür.

Bu bulgular, manevi başa çıkma düzeyi arttıkça aile yaşam doyumunun da yükseldiğini ve manevi başa çıkmanın aile yaşam doyumunda anlamlı bir yordayıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde de manevi başa çıkmanın bireylerin evlilik ve aile ilişkilerine olumlu katkılar sağladığını gösteren bulgular mevcuttur.

Pargament, Koenig ve Perez'in (2000) çalışmaları, dini ve manevi başa çıkma stratejilerinin bireylerin stresle başa çıkmalarındaki rolünü ve bu stratejilerin psikolojik iyi oluş üzerindeki etkilerini arttırarak, stresle mücadelede olumlu rol oynadığını ifade etmişler. Benzer şekilde, Mahoney ve arkadaşları (1999), çiftlerin günlük yaşamlarında manevi uygulamaların (örneğin dua, ortak inançlar) evlilikte daha olumlu bir atmosfer yarattığını ve çiftler üzerinde güçlü bir etki sağladığını tespit etmiştir. Manevi başa çıkma stratejilerinin, özellikle affetme gibi olumlu davranışların, çiftler arasında daha sağlıklı ilişkilerin kurulmasına katkı sağladığı ve aile yaşam doyumunu artırdığı gözlemlenmiştir. Lyman, Marks ve Dollahite (2024) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen nitel bir çalışmada, Hristiyan, Yahudi ve Müslüman inançlarına mensup 113 kadınla yapılan görüşmeler sonucunda, kadınların evlilikte yaşadıkları çatışmalarla maneviyat temelli başa çıkma stratejileri aracılığıyla mücadele ettikleri belirlenmiştir. Bu manevi başa çıkma süreçleri, affedicilik ve bağlılık gibi olumlu tutumları destekleyerek, evlilik ilişkilerini ve aile içi huzuru koruma yönünde etkili olmuştur.

Türkiye'de yapılan araştırmalar, maneviyatın aile yapısı ve ilişkileri üzerindeki olumlu etkilerine dikkat çekmektedir. Tunç (2020), maneviyatın evlilikte bağlılık, uyum ve çatışma çözme süreçlerinde koruyucu bir rol üstlendiğini belirtmiş; maneviyatın, aile içi zorluklarla başa çıkmada umut, duygusal denge ve bütünlük sağlayarak aile yaşam doyumuna katkı sunduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Karaduman ve

Aydın (2024), ergen bireylerin stres, kaygı ve aile içi uyum sorunlarıyla baş etme süreçlerinde manevi değerlere yönelmelerinin psikolojik açıdan olumlu etkiler doğurduğunu ortaya koymuştur. Her iki çalışma da farklı yaş gruplarını ele almasına rağmen, maneviyatın hem bireysel hem de aile düzeyinde işlevsel bir başa çıkma kaynağı olduğunu göstermektedir. Nitekim bu çalışmada da manevi yönelimlerin, yalnızca bireysel iyilik hâlini değil, aynı zamanda aile ilişkilerini güçlendirdiği ve aile içi doyumu artırdığı görülmüştür. Öte yandan Cengil ve Koç'un (2024) araştırmasında, evli bireylerin manevi doyum düzeyleri arttıkça yaşam doyumlarının da yükseldiği, ayrıca manevi doyumun, stresli yaşam olayları karşısında etkili bir başa çıkma aracı olarak işlev görebileceği vurgulanmaktadır. Bu bulgular, araştırmamızda elde edilen sonuçlarla paralel olup, maneviyatın aile yaşam doyumu üzerinde yapıcı bir kaynak olarak işlev gördüğünü desteklemektedir. Aile yaşam doyumu ile manevi başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin, bireylerin stresli yaşam olaylarında içsel kaynaklarını kullanarak huzur bulma eğilimleri doğrultusunda şekillendiği düşünüldüğünde, araştırma bulgularının literatürle tutarlılık gösterdiği söylenebilir.

Evlilikte bağışlama ölçeği alt boyutları olan uzaklaşma ve misilleme puanları arttıkça aile yaşam doyumunun azaldığını ve bu alt boyutların anlamlı negatif yordayıcılar olduğunu göstermektedir. Fincham, Hall ve Beach'in (2006) çalışmasında, bağışlamanın evlilikteki ilişkisel uyumu güçlendirdiği ve "uzaklaşma" ile "misilleme" gibi negatif alt boyutların evlilik doyumunu azalttığını belirtilmiştir. Atçeken'in (2014) evli bireylerde bağışlama davranışı üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, bağışlamanın alt boyutları olan kaçınma ve intikam alma davranışlarının evlilik doyumunu anlamlı biçimde azalttığı bulunmuştur. Bu kavramlar, bu araştırmada kullanılan uzaklaşma ve misilleme alt boyutlarıyla içerik bakımından benzerlik göstermektedir. Kaçınma davranışı eşler arasında duygusal mesafenin artmasına, intikam alma ise ilişkide çatışmaların ve güvensizliğin pekişmesine neden olmaktadır. Söz konusu olumsuz tepkiler, yalnızca evlilik doyumunu azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda aile içinde iletişim kalitesini ve duygusal bütünlüğü de zayıflatmaktadır. Evlilikte bağışlamanın "uzaklaşma" ve "misilleme" gibi negatif alt boyutlarının aile yaşam doyumu olumsuz yönde doğrudan ve güçlü bir etkisi olduğunu göstermektedir. Aile yaşam doyumu ile "uzaklaşma" ve "misilleme" alt boyutları arasındaki negatif ilişkiyi destekleyen literatürle tutarlıdır.

Evlilikte Bağışlama Ölçeği'nin yardımseverlik alt boyutundan elde edilen puanlar arttıkça, aile yaşam doyumunda da artış gözlemlenmiştir. Yardımseverlik alt boyutuyla kurulan bu pozitif ilişki, bağışlamanın empati ve destekleyici bir yaklaşımı teşvik ettiğini ortaya koyan Şahin'in (2020) çalışmasıyla örtüşmektedir. Söz konusu

çalışmada, affediciliğin yardımseverlik yönünün çatışma çözümünü kolaylaştırdığı ve evlilik doyumunu olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir; bu da araştırmamızın bulgularıyla tutarlıdır. Evlilik doyumu, aile sistemi içinde özellikle eş ilişkilerinin kalitesini yansıttığından, aile yaşam doyumuna doğrudan katkı sağlayan temel bir faktör olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, bağışlamanın tek boyutlu değil, birden fazla boyutunun olduğunu belirten başka bir çalışma, yardımseverlik boyutunun evli bireylerde olumlu etkileşim içinde olduğunu ortaya koymuştur (Fincham, Beach ve Davila, 2004). Ayrıca, evlilik hayatındaki yardımseverlik içeren eylemlerin evliliğin devamlılığını artırdığı ifade edilmiştir. Paeleari, Regalia ve Fincham (2009), evlilikte affediciliğin ilişkisel doyum üzerindeki etkilerini ele almış ve affediciliğin, evlilikte çatışma çözme becerilerini artırarak genel evlilik tatminini yükselttiğini ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde, Jain ve Arya'nın (2024) Hindistan'da yürüttükleri çalışmada da affedicilik ve çatışma çözme becerilerinin evlilik doyumunu güçlü biçimde yordadığı; affediciliğin ise duygusal yakınlık, güven ve bağlılığı pekiştirerek aile ilişkileri üzerinde olumlu etkiler yarattığı belirtilmiştir. Devecioğlu'nun (2023) evli bireyler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada, affetme davranışının alt boyutları olan yardımseverlik, misilleme ve uzaklaşmanın evlilik doyumu ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Araştırma bulgularına göre, yardımseverlik düzeyi yüksek bireylerin evlilik doyumlarının da daha yüksek olduğu, buna karşın misilleme ve uzaklaşma eğilimlerinin artmasının evlilik doyumunu olumsuz etkilediği saptanmıştır. Özellikle bağışlayıcı davranışlar sergileyen çiftlerin ilişkilerinde daha yüksek düzeyde doyum bildirdikleri gözlemlenmiştir. Tüm bu veriler, affediciliğin yalnızca bireyler arası ilişkileri düzenlemekle kalmayıp, aynı zamanda aile yaşam doyumunu olumlu yönde etkileyen uyumu güçlendiren bir etken olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, bağışlama, manevi başa çıkma ve aile yaşam doyumu arasındaki bağlantı, bireysel ve ilişki düzeyinde önemli faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir. Bu sonuçlar, aile içi ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla geliştirilecek eğitim programları ve destek hizmetlerinin değerini vurgulamaktadır. Ayrıca, evlilikte bağışlama ve manevi başa çıkma yöntemlerinin aile yaşam doyumuna sağladığı katkılar, daha dengeli ve uyumlu aile yapılarının oluşturulması geliştirilmesinde için hayati bir konu olarak ele alınmaktadır.

5. ÖNERİLER

Affedicilik ve manevi başa çıkma yöntemlerinin, aile yaşam doyumunu artırmada önemli bir rol oynadığı araştırmalarla ortaya konulmuştur. Özellikle uzaklaşma ve misilleme gibi olumsuz tutumların önlenmesi, yardımseverlik ve anlayış gibi olumlu

tutumların desteklenmesi, aile ilişkilerinin kalitesini artırarak bireylerin yaşam doyumuna katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, toplum düzeyinde uygulanacak psikoeğitim programları ve profesyonel danışmanlık hizmetleri, ailelerin gelişimini destekleyerek, kişinin kendine saygı ve sevgi duygularının oluşmasıyla birlikte iletişim becerilerini geliştirerek huzurlu ve sağlıklı aile yapılarının oluşmasına katkı sunacaktır. Aileye yönelik affedicilik, stres yönetimi ve manevi başa çıkma, iletişim becerileri ile ilgili konularda eğitim programlarına katılım teşvik edilebilir. Bu eğitim programları düzenlendikten sonra yapılacak bir araştırma oldukça faydalı olacaktır. Bu tür bir çalışma, ailelerin eğitim sonrası bağışlama süreçlerinde ve genel yaşam doyumlarında nasıl bir değişim yaşadıklarını ortaya koyabilir. Özellikle aile içi ilişkilerde iletişim becerilerinin gelişmesinin bağışlama davranışını ve ilişkilerdeki genel memnuniyeti nasıl etkilediği bu tür bir inceleme ile daha derinlemesine değerlendirilebilir. Böylece, aile yaşam doyumunu artırmaya yönelik eğitimlerin etkisi somut verilere dayandırılarak daha iyi anlaşılabilir.

Son olarak, bağışlama ve aile yaşam doyumunu konularına dair daha kapsamlı veri toplamak amacıyla, nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma araştırmalar önerilmektedir. Bu tür bir araştırma, istatistiksel bulguları bireysel hikâyelerle destekleyerek daha derinlemesine bir analiz sunabilir ve araştırmacıların aile yaşam doyumunu ve bağışlama üzerine daha geniş bir bakış açısı geliştirmelerine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Abir, M. (2017). *2013 ilkokullar ve ortaokullar fen Bilimleri dersi öğretim programlarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Akinci, B., Uzun, N. ve Kışoğlu, M. (2015). Fen bilimleri öğretmenlerinin meslekte karşılaştıkları problemler ve fen öğretiminde yaşadıkları zorluklar. *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 1189-1215.
- Akmaz, B. ve Kapucu, S. (2014). *Fen bilimleri öğretmenlerinin Fen Bilimleri Dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8.sınıflar) Öğretim Programının güçlü ve zayıf Yönleri hakkındaki görüşleri*. 11. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi Bildiri Özet Kitapçığı, Adana,
- Aktaş, I. (2011). *Examining the relationship between students science achievement and teachers characteristics in TIMSS 2007*, (Unpublished master's thesis). Hacettepe University, Graduate School of Social Sciences, Ankara.
- Anılan, B. ve Atalay, N. (2021). İlköğretim fen bilimleri öğretim programı., Ş. S. Anagün (Editör). *Fen öğretim programları*. Birinci Baskı. Ankara. Anı Yayıncılık, ss. 53-85.
- Aydın, S. ve Çakıroğlu, J. (2010). İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri: Ankara örneği. *İlköğretim Online*, 9(1), 301-315.
- Aydoğdu, M. ve Kesercioğlu, T., (2005). *İlköğretimde fen ve teknoloji öğretimi*. Ankara: Anı.
- Ayvacı, H. Ş. ve Durmuş, A. (2013). Fen ve teknoloji öğretmenlerinin mesleklerinin ilk yıllarında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların yıllara göre değişim. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (27), 29-44.
- Balbağ, M. Z., Leblebici, K., Karaer, G., Sarıkahya, E. ve Erkan, Ö. (2016). Türkiye'de fen eğitimi ve öğretimi sorunları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 12-23.
- Bekmezci, S. M. (2016). *Kurumları fen bilimleri dersi öğretim programının uygulanmasında yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin öğretmen görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Berkant, H.G. ve Kankılıç, D. (2014). *Fen bilimleri dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi*. 11.Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi Bildiri Özet Kitapçığı, Adana.

- Birgin, O. (2003). *Bilgisayar destekli bireysel gelişim dosyasının uygulanabilirliğinin araştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Boyacı, K. (2010), 2005 İlköğretim 6. 7. ve 8. sınıf fen ve teknoloji öğretim programı, programın uygulanmasında yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin öğretmen görüşleri (Yüksek Lisans Tezi). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni, nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (SB. Demir, Çev.). Eğiten Kitap.
- Çavdar, E. (2020). *Ortaokul düzeyinde değer eğitimiyle bütünleştirilmiş STEM eğitimi uygulamalarının tasarlanması ve etkinliğin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Rize.
- Çaycı, B. (2018). İlkokullardaki ders süresi ve ders saatlerinin sınıf öğretmeni görüşlerine göre değerlendirilmesi. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 3(5), 117-131.
- Çepni, S. (2012). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Celepler Matbaacılık.
- Çıray, F., Küçükyılmaz E.A. ve Güven M. (2015). Ortaokullar için güncellenen fen bilimleri dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (25), 31-56.
- Dağlı, Ö. (2019) *Fen bilimleri öğretmenlerinin 2018 fen bilimleri dersi öğretim programına yönelik görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Dindar, H. ve Yangın, S. (2007). İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programına geçiş sürecinde öğretmenlerin bakış açılarının değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 185-198.
- Ercan F. ve Altun, S. A. (2005). İlköğretim fen ve teknoloji dersi 4. ve 5. sınıflar öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *Eğitimde Yansımalar: VIII Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 311-319). Ankara: Sim Kitabevi.
- Güneş, M. H. ve Güneş, T. (2005). İlköğretim öğrencilerinin biyoloji konularını anlama zorlukları ve nedenleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 169-175.

- Hançer, A. H., Şensoy, Ö. ve Yıldırım, H. İ. (2003). İlköğretimde çağdaş fen bilgisi öğretiminin önemi ve nasıl olması gerektiği üzerine bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 80-88.
- Herdem, K., ve Çinici, A. (2021). Fen bilimleri dersi konularıyla bütünleştirilmiş değerler eğitimi etkinliklerinin öğrencilerin değer gelişimine etkisi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 114-138.
- İşman, A., Baytekin, Ç., Balkan, F., Horzum, B., ve Kıyıcı, M. (2002). Fen bilgisi eğitimi ve yapısalci yaklaşım. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 1(1), 41- 47
- Johnson, D. W & Johnson, R. T. (1986). Encouraging student interaction. Washington D.C. : *National Association for Research in Science Teaching* (ERIC Document Reproduction Service No. ED 266960).
- Karaman, P. ve Karaman, A. (2016). Fen bilimleri öğretmenlerinin yenilenen fen bilimleri öğretim programına yönelik görüşleri. *EÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 1243- 1269.
- Karamustafaoğlu, O. ve Sontay, G. (2012). Bir TIMSS sınavının ardından: TIMSS 2011'e katılan öğrenci ve uygulayıcı öğretmenlerin görüşleri. http://kongre.nigde.edu.tr/xufbmek/dosyalar/tam_metin/ (09.08.2015)
- Kayacan, K., ve Özlülecı, M. (2021). An analysis of the seventh-grade science textbook in terms of science, engineering and entrepreneurship applications. *Journal of Qualitative Research in Education*, 27, 319-345. <https://doi.org/10.14689/enad.27.1>
- Kirk, D., ve MacDonald, D. (2001). Teacher voice and ownership of curriculum change. *Journal of Curriculum Studies*, 33(5), 551-567.
- Koyunlu Ünlü, K., ve Şen, Ö. (2018). 5. Sınıf fen bilimleri ders kitabındaki etkinliklerin bilimsel araştırma ve mühendislik tasarım sürecine göre incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(4), 185-197. <https://doi.org/10.19126/suje.448331>
- Kömürcü, A. S., ve Yenilmez Türkoğlu, A. (2022). Fen bilimleri ders kitaplarındaki soruların PISA'da tanımlanan fen okuryazarlığı yeterlik düzeylerine göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 1001-1025. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2022.-1004141>
- Lawson, A.E. (1995). *Science teaching and the development of thinking*. California:

Watsworth Press.

- Lederman N. G. (1992). 'Students' and teachers' conceptions of the nature of science: *A Review of The Research. Journal of Research in Science Teaching*, 29(4), 331-359.
- MEB, (2005). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi (4 ve 5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara.
- MEB, (2018). *Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*, Ankara
- Melville, W. (2010). Curriculum reform and a sciencedepartment: A Bourdieuan analysis. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 8 (6), 971-991.
- Metin, M. (2013). Öğretmenlerin performans görevlerini hazırlarken ve uygularken karşılaştığı sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1645- 1673.
- Miles, M. B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*,. SAGE Publications
- Milli Eğitim Bakanlığı (1936). *İlkokul programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1968). *İlkokul programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1992). *Fen bilgisi dersi öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2000). *Tebliğler dergisi*, 63(2518), 1000-1105. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). *İlköğretim Kurumları (İlkokullar ve Ortaokullar) Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (5. Sınıf)*. MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). *İlköğretim Kurumları (İlkokullar ve Ortaokullar) Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı* MEB Yayınları, Ankara.
- Özcan, H. ve Küçükoğlu, M. (2014). *2004 ve 2013 fen öğretim programlarının kazanımlar açısından karşılaştırılmasına yönelik öğretmen görüşleri*. 11. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi Bildiri Özet Kitapçığı, Adana.
- Özcan, H., Oran, G. ve Arık, S. (2018). Fen bilimleri dersi 2013 ve 2017 öğretim programlarının öğretmen görüşlerine göre karşılatırmalı incelenmesi. *Başkent University Journal Of Education*, 5(2), 156-166
- Öztürk, D. ve Uçar, S. (2010). TIMSS verileri kullanılarak Tayvan ve Türkiye'deki 8. sınıf öğrencilerinin fen başarısına etki eden faktörlerin belirlenmesi ve karşılaştırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3),

241-256.

- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün, ve S.B. Demir, Çev.). Pegem Akademi.
- Saraç, E. ve Yıldırım, M. S. (2019). 2018 fen bilimleri dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. *Academy Journal of Educational Sciences*, 3/2, 138-151.
- Sarışan Tungaç, A. ve Ünaldı Coral, M. N. (2017). Fen bilimleri öğretmenlerinin okuldışı (doğa deneyimine dayalı) eğitime yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(26), 24- 42.
- Tekbıyık, A. ve Akdeniz, A. R. (2008). İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programını kabullenmeye ve uygulamaya yönelik öğretmen görüşleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 2(2), 23-37.
- Ural Keleş, P. (2018). 2017 fen bilimleri dersi öğretim programı hakkında beşinci sınıf fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 6(3), 121-142.
- Ural Keleş, P., ve Aydın, S. (2016). Opinions of the 8th grade students and teachers who participated in timss 2015 on the test: “The example of Ağrı”. *Participatory Educational Research (PER)*, Special Issue 2016-II; 130-142, 01 February.
- Üredi, P. (2024). Öğretmen yetiştirme programlarına yön vermek üzere bütüncül ölçme ve değerlendirme uygulamalarının öğretim programlarında uygulanma düzeyleri. *Journal of Education and New Approaches*, 7(1), 10-30. <https://doi.org/10.52974/jena.1497259>
- Yangın, S. (2007). *2004 öğretim programı çerçevesinde ilköğretimde fen bilimleri dersinin öğretimine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, E. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarını kullanma durumlarının değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(33), 94- 127.